

НОВІ ВИДАННЯ

Влада Давіденко

ШИРОКЕ ТЕПЕРІШНЄ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ПУБЛІКАЦІЇ В *KYIV-MOHYLA HUMANITIES JOURNAL* (2019–2023)

Минулі п'ять років ознаменувалися публікацією у «Києво-Могилянському гуманітарному журналі» (Kyiv-Mohyla Humanities Journal, далі КМНЖ) декількох матеріалів, що або є історико-філософськими, або можуть прислужитися сучасним історико-філософським дискусіям. Журнал засновано 2014 року, він загальногуманітарний, спеціалізується на статтях із історії, літературознавства і філософії (тому в деяких числах історико-філософських публікацій немає). Від моменту заснування журнал друкує лише англomовні тексти¹. Цей огляд присвячено тим публікаціям КМНЖ, що, на мій погляд, є важливими для історико-філософських дискусій.

Найцікавішим для істориків філософії є, на мою думку, 9-те число журналу, присвячене темі «Григорій Сковорода і бароковий світ» (2022)². Число містить кілька матеріалів, зміст яких визначається виразною історико-філософською спрямованістю. Серед них – статті Анатолія Єрмоленка [Yermolenko 2022], Олександра Солецького [Soletskyi 2022], Людмили Пастушенко [Pastushenko 2022], Ольги Петренко-Цеунової [Petrenko-Tseunova 2022] і Оксани Снігівської [Snigovska 2022]. Важливими для розуміння історичного контексту функціонування Києво-Могилянської академії (пізніше – Київської духовної академії) є матеріали, опубліковані в інших

© В. Давіденко, 2024

¹ Враховуючи глобалізацію, можливо, такий журнал просто не міг не виникнути. І хоча як гуманітарна культура в цілому, так і філософування зокрема мають виражений національний компонент, останній не означає заборони звертатися більше *orbi*, ніж *urbi*. Єдине, що дивує, це сайт журналу. Його інтерфейс пропонує окрім англійської ще шість (!) мов для сторінок статей, чисел і всієї загальної інформації про журнал. Але ці мовні опції фактично не чинні, бо відображають лише технічні налаштування сайту (назви рубрик та інші стандартні заголовки). А 95% публікаційних метаданих так і залишаються англomовними (анотації, списки літератури, навіть назви статей!). Можливо, мало би більший сенс скоротити ефектну кількість запропонованих мов, яка й так майже нічого не дає на практиці, створивши натомість реальні сторінки статей хоча б українською (принаймні з українськими назвами, анотаціями і ключовими словами)? Це анітрохи не зазіхне на англomовну природу журналу, але, здається, буде правильним кроком з багатьох оглядів.

² Верховна Рада України оголосила 2022 рік «Роком Сковороди» [Tkachuk 2022].

числах КМНІ у різні роки – зокрема, статті Марини Ткачук [Tkachuk 2022], Анастасії Мельник у співавторстві з Тетяною Таїровою-Яковлевою [Melnik, Taïrova-Yakovleva 2019], Віталія Клоса [Klos 2020], Леоніда Могильного [Mohulnyi 2019]. Зважаючи на жанрову специфіку огляду, докладніше я розгляну лише деякі з цих матеріалів. Однак не можу не відзначити, що історія філософії є дуже широкою дослідницькою сферою. Що масштабніше ми розуміємо той контекст, в якому створювались філософські ідеї, то більша кількість нефілософських досліджень (не кажучи вже про міждисциплінарні з філософським компонентом) можуть бути залучені для його вивчення. Тому, певна річ, кожна стаття КМНІ могла би в тому чи тому відношенні мати історико-філософську перспективу. Утім, зважаючи на формат цього огляду, я обрала лише найпоказовіші на мою думку.

«Сократівський діалог Григорія Сковороди в контексті сучасної філософії»

Почати розгляд спеціального числа КМНІ, присвяченого філософії Сковороди, варто зі статті Анатолія Єрмоленка «Сократівський діалог Григорія Сковороди в контексті сучасної філософії». Автор ставить за мету дослідити творчість Сковороди з позицій комунікативного повороту у філософії, традиції неосократівського діалогу та етики дискурсу. У статті проблематизовано поняття габітусу, яке автор визначає як «певну настанову, прояв, поведінку, звичай, готовність», щось «тісно пов'язане з такими поняттями, як життєвий світогляд, життєва форма, спосіб життя, менталітет, соціальний характер тощо» [Yermolenko 2022: 9].

Така проблематизація пов'язана з прагненням автора тематизувати морально-практичний габітус Сковороди із застосуванням методу філософсько-критичної реконструкції, описаного Юргеном Габермасом у праці «До реконструкції історичного матеріалізму». Також для аналізу філософії Сковороди автором використано концепцію парадигми, запропоновану Томасом Куном у книзі «Структура наукових революцій» і розширену Габермасом у «Постметафізичному мисленні». В останньому творі Габермас виділяє три парадигмальні способи мислення: онтологічний, рефлексивний і лінгвістичний. А. Єрмоленко уточнює: «обравши ці основні парадигми для філософсько-критичної реконструкції, слід зазначити, що історія філософії не є послідовною зміною цих парадигм, коли одна парадигма повністю витісняється іншою», натомість «вони можуть співіснувати в одному історичному топосі, доповнюючи одна одну та формуючи спільний філософський дискурс» [ibid.: 3]. Зрештою, обрана автором методологія покликана відтворити ті риси філософії Сковороди, які відповідають сучасності й не втратили свого значення, тобто ті, «що їх можна було би використати в нових умовах» [ibid.: 4].

Окремий історико-філософський інтерес становлять розвідки автора щодо історії дослідження філософії Сковороди українськими і зарубіжними вченими різних періодів. Зокрема, у статті згадано, що дискусію про значення й актуальність філософії Сковороди започаткував у Російській імперії Петро Данилевський, автор біографії Сковороди, заперечивши цінність творів останнього для часу, в який було написано цю біографію. Пізніше цей погляд критикувався Володимиром Ерном, який назвав Сковороду першим російським філософом, а також Дмитром Багалієм, який обстоював тезу про повну відповідність між вченням і життям Сковороди [ibid.: 6].

Дослідження доробку Сковороди було продовжено українськими радянськими вченими, серед яких А. Єрмоленко виділяє внесок Івана Іваньо, Ігоря Табачнікова, Володимира Шинкарука, Валерії Нічик і Мирослава Поповича. Серед зарубіжних сквородинознавців автор згадує Марію Бартоліні та Міхала Гандзеля, прибічників погляду на Сковороду як на засновника українського персоналізму (українські переклади їхніх сквородинознавчих праць вийшли друком останніми роками)³.

Ключовими сюжетами статті є 1) порівняння діалогічної за характером філософії Сковороди з канонічними новоєвропейськими філософіями Рене Декарта, Імануеля Канта, Георга Гегеля, Йогана Готліба Фіхте, Фридриха Шлейєрмахера, Карла Маркса та Макса Вебера, які автор характеризує як здебільшого монологічні, позначені «не лише забуттям буття, але й забуттям діалогу» [ibid.: 5]; 2) осмислення значущості й актуальності діалогічної філософії Сковороди як для розвитку комунікативно-практичної філософії (зокрема, для педагогіки діалогу, комунікативної педагогіки та педагогіки дискурсу [ibid.: 8]), так і для повсякденної практики комунікації. Наголошено на потребі реактуалізувати неосквородинський діалог в аспекті публічного застосування розуму, на використанні критичного мислення в аргументованому діалозі для підтримки «габітусу розуму» в суспільстві [ibid.: 18]).

Зрештою, попри висновки А. Єрмоленка про те, що 1) українці не мають жодних перспектив у тому, аби просвітництво стало структурним елементом наших культур та суспільства і про 2) неможливість формування в нашій культурі раціоналістичного підходу до досягнення світу, тобто специфічного «габітусу розуму», притаманного сучасним західним суспільствам, усе ж пріоритет «серця» у філософії Сковороди вказує на те, що йому йшлося про примат морально-практичного розуму над теоретичним і техніко-практичним, а це, на думку автора, споріднює практичну філософію Сковороди з філософією Канта [ibid.: 16]. Отже, попри певні концептуальні відмінності між філософією українського мислителя і традицією західноєвропейської філософії XVIII–XX ст., їхнє зіставлення може бути плідним з огляду на спільне історичне інтелектуальне тло – епоху Просвітництва, відбиток якого набув локальної своєрідності в кожному з цих контекстів. Крім того, вельми вдалим для аналізу актуальності філософії Сковороди в сучасній філософії видається застосований автором метод критичної реконструкції, що може стати плідним методологічним прийомом у дискусіях про актуальність доробку інших авторів минулих епох для сучасного інтелектуального життя.

«Емблематичні патерни та метафізичні смисли Григорія Сковороди»

Наступним матеріалом цього огляду є стаття Олександра Солецького «Емблематичні патерни та метафізичні смисли Григорія Сковороди». Її метою є виявити художньо-стильові особливості емблематики ейдосів у текстах Сковороди, визначити їхнє походження та контексти вжитку, а також розглянути їхню концептуальну класифікацію, запропоновану самим філософом. Предметом дослідження є філософські трактати і діалоги Сковороди, а також тематичні дослідження сквородинознавців, методологією є структуралістський і семіотичний аналіз.

³ Див. [Бартоліні 2017] і [Гандзель 2020].

Стаття складається з кількох частин – «Вступ», «Структурно-семіотичні особливості барокової емблематики», «Тексти Григорія Сковороди та традиції європейських гербів», «Контексти символічного значення» (містить підрозділи «Біблія», «Герб – Біблія – Елліни», «Платон – Емблема – Сковорода»). Своє дослідження автор починає із проблематизації одного вельми поширеного переконання⁴, притаманного представникам традиції поезики та риторики XVII – першої половини XVIII ст. [Soletskyi 2022: 37]. Не винятковою тут є і позиція Сковороди. Її особливість у тому, що Сковорода не ототожнює емблематичну традицію лише з емблематичними антологіями XVI – початку XVIII ст., натомість розглядає її як оригінальний спосіб утвердження знаковості універсальної «теології», сакральної протомови, що проростає з міфологічної свідомості [ibid.]. О. Солецький вказує, що цю тезу можна зустріти майже в кожному тексті Сковороди – зокрема, емблематиці присвячено твори «Розмова, звана Алфавіт, чи Буквар світу» (прибл. 1774–1775), «Книжечка, що називається Silenus Alcibiadis, тобто ікона алківіадська» (1775–1776; 1780), «Кільце. Дружня розмова про душевний світ» (1773–1774). У межах цих праць Сковорода пов’язує емблематичні значення з єгипетською, давньоєврейською, еллінською (у «Книжечці...») і римською (у «Кільці...») традиціями, чим підкреслює, на думку автора, 1) тяглість, спадковість і багатоманітність номінацій одного й того ж принципу вираження значення; 2) унікальну ефективність зображально-вербального (знаково-конвенціонального) позначення, яке функціонує як своєрідна тонка метамова [ibid.: 38].

Тезу про значущість емблематичної проблематики для творчості Сковороди автор підкріплює [ibid.: 38–39] зверненням до дослідників його доробку – (а) до Дмитра Чижевського, який вважав, що Сковорода сам створив і «виклав цілу теорію емблематики» [Čuževs’kuj 1997: 300], яка «стала ядром його символічного мислення» [Soletskyi 2022: 38], і (б) до Дмитра Наливайка, який визначав емблематичність внутрішньоорганізаційним шаблонним стильовим типом, що зумовив побудову діалогів і численних поезій Сковороди «за принципом поетичного опису емблематичного зразка» [Наливайко 2002: 38].

Наступними сюжетами статті є: 1) функціонування емблематики в загальноєвропейському контексті, її широка популярність у XVI–XVIII ст.; 2) проблематичність достовірної ідентифікації всіх джерел, що слугували зразками для українських барокових авторів, зокрема і для Сковороди; 3) метафізична, стилістична та світоглядна доцільність емблематичних форм, їхня семантично-координуюча функція у процесі інтерпретації барокових текстів; 4) емблематика Сковороди в кількох дослідницьких контекстах – серед представників української діаспори ХХ ст. (Дмитро Чижевський, Юрій Шевельов), в УРСР (Юрій Лошиць), у незалежній Україні (Роланд Піч, Леонід Ушкалов, Олександр Марченко, Валерій Шевчук, Олена Межевкіна, Тетяна Шевчук, Людмила Софронова та ін.); 5) синкретичність традицій книжкової емблематики і жанру філософського діалогу в Сковороди; 6) словесні образи і символи Сковороди як семіотичні кластери, що розкриваються через асоціації, порівняння, опозиції, метафори, координуються контекстом і містять імпліцитну семантику, що формується асоціативно і потребує подальшого знаково-конвенційного структурування [Soletskyi 2022: 59]. Зрештою, О. Солець-

⁴ Наводиться формулювання з [Маслюк 1983: 177]: «Вживання в текстах емблем, символів та ієрогліфів допомагає донести істину до слухачів на глибшому рівні».

кий доходить висновку, що найпридатнішою технікою для опису структури творів Сковороди є емблематична редукція, адже останній шукає і модифікує емблематично редуквані патерни (Святе Письмо, праці богословів, авторські та фольклорні джерела), що їх можна використати як семіотичні моделі в розбудові своєї філософії [ibid.: 71].

Стаття О. Солецького є гарним прикладом комплексного міждисциплінарного дослідження, що може стати підґрунтям подальших історичних, джерелознавчих, історико-філософських та історико-літературних дискусій. Зважаючи на специфіку досліджуваного предмету (влучним є авторове порівняння текстів Сковороди зі «строкатою тканиною, в якій сплітаються різні коди й голоси, що створюють ефект стерео і бітональності» [ibid.: 71]), досить вдалим видається рішення застосувати саме структуралістську та семіотичну методології. На окремий дослідницький інтерес і продовження відповідної фахової дискусії заслуговує вказаний у статті аспект важливого впливу на філософію Сковороди і на його розробки у сфері емблематики. Ідеться про вплив європейських емблематичних видань і передруків, які він бачив і читав під час мандрів Європою, вільно закарбовуючі в пам'яті вміщені в них символічні схеми та надаючи їм власних інтепретаційних конотацій [ibid.: 51].

«Множинність образів Григорія Сковороди в працях викладачів та студентів Київської духовної академії (XIX – початок XX століття)»

Ще одним матеріалом, позначеним виразною історико-філософською спрямованістю, є стаття Людмили Пастушенко. Авторка ставить за мету відтворити повну історію досліджень доробку Сковороди, здійснених студентами та викладачами Київської духовної академії упродовж другої половини XIX – початку XX століть. На початку тексту Л. Пастушенко констатує брак узагальнювальних праць, які б реконструювали не лише хронологію вивчення цієї теми, а й концептуально інтерпретували історію таких досліджень. Виняток становлять хіба що поодинокі дослідження, найяскравішим прикладом яких є праця Леоніда Ушкалова [Ушкалов 2004], що містить повний бібліографічний опис розвідок про життя та творчість Сковороди, а також презентує першу спробу їхньої систематизації та класифікації у вітчизняній науці [Pastushenko 2022: 166-167, п. 1].

У статті окреслено широку панораму таких розвідок, яку, орієнтуючись на запропоновану авторкою хронологію, можна увиразнити кількома «хвилями» дослідницького інтересу до філософії Сковороди в КДА.

До *першої* авторка відносить праці Віктора Аскоченського, Івана Яновського, Ореста Новицького, Памфіла Левицького (архієпископа Парфенія), Павла Житецького та Миколи Стеллецького. Спільними для дослідників цього періоду є 1) проблематизація зв'язку між вибудованою Сковородою системою філософських поглядів і його біографією; 2) осмислення значущості й оригінальності морального вчення Сковороди в українському локальному контексті, а також його зв'язків із іншими філософськими та релігійними течіями.

Друга хвиля пов'язана з підготовкою до відзначення в 1894 році 100-річчя з дня смерті філософа. Для цього періоду значущим є доробок уже згаданих Житецького та Стеллецького, чії оцінки ролі Сковороди для тогочасного українського суспільства геть протилежні. Активіст «Старої Громади» Житецький руйнує усталений образ Сковороди як національного вчителя, «беручи під сумнів його ставлення до рідного

народу та до української історії, а також те, наскільки його ідеї були поширеними та доступними для необізнаних людей», з чого пізніше висновує його «байдужість до суспільства, до світу людського співжиття, суспільно-політичних і церковних реалій, байдужість до минулого своєї батьківщини, “відсутність історичного почуття”» [ibid.: 172]. Житецький віддає належне Сквороді хіба в тому, що енергія його особистості, яка реалізувалася в цілісності світоглядних принципів і життя, мала певний виховний вплив на суспільство, зокрема, на середовище тогочасної української інтелігенції. Це, на думку Житецького, робить його схожим на Миколу Гоголя [ibid.: 173]. Стелецький натомість не згоден із поглядом на Сквороду як на інтелектуала-ексклюзивіста. Він не лише підкреслює, що перебування Сквороди серед «простого люду» було його свідомим теоретичним принципом, а й порівнює вчення Сквороди, засноване на ідеалістичних засадах християнського світогляду, з ідейними засадами соціалізму, а також захищає Сквороду від звинувачень у відступництві від християнської ортодоксії [ibid.: 174].

З’ява *третьої* хвилі досліджень на початку ХХ ст. пов’язана з інтенсивною підготовкою до святкування 300-річчя заснування Києво-Могилянської академії, освітні та богословські традиції якої продовжувала КДА [ibid.: 175]. Наскрізними для дослідників цього періоду Федора Титова, Степана Голубєва, Миколи Петрова, Дмитра Вишневецького, Олександра Лебедева та Василя Леонтовського були 1) пошук образу самобутньої Старої Академії; 2) концентрація на київському періоді життя Сквороди; 3) протиставлення ідеалістичного світогляду Сквороди як принципу, що його поділяли й самі дослідники, стрімкому поширенню матеріалістичного та позитивістського світогляду, ґрунтованого на засадах точних наук і опозиційного «шкідливому» впливу метафізичних теорій і релігійних вірувань.

Початок останньої з описаних Л. Пастушенко – *четвертої* – хвилі дослідницького інтересу науковців КДА до доробку Сквороди припадає на 1918 р. «у рамках участі київських професорів у роботі Вченої ради при Міністерстві віросповідань в уряді Скоропадського, яка мала на меті сприяти відродженню релігійно-церковного життя в Україні» [ibid.: 185]. Амбітною метою дослідників було академічне видання філософських творів Сквороди, а реалізація наукових завдань професорів КДА була тісно пов’язана зі співпрацею з Українською академією наук. У межах цього періоду авторка відзначає внески Віктора Іваницького та Петра Кудрявцева. Відкриттям Іваницького, зробленим у рамках студій для Єврейської комісії, було спростування усталеної на той час opinii, що Скворода досконало володів івритом. Кудрявцев докладно описав особливості освіти в Києво-Могилянській академії, зокрема її орієнтацію на західноєвропейські освітні моделі, прикладом чого можуть слугувати численні закордонні подорожі студентів академії до європейських університетів. Не став винятком і сам Скворода: саме його Кудрявцев відзначає як першовідкривача угорського шляху в освітніх мандрівках (місія Токай) [ibid.: 185-186].

У висновку до статті Л. Пастушенко характеризує [ibid.: 186-187] інтерес представників КДА до постаті та доробку Сквороди від середини ХІХ до початку ХХ століть як цілком симптоматичний для ідеологічних і філософських засад часу. Він, на думку авторки, полягав у прагненні вихідців з КДА віднайти взірць світоглядної позиції на тлі загальної кризи моралі та віри, знецінення абсолютних ідеалів і цінностей, спричинених поширенням позитивістських і матеріалістичних ідей в європейському інтелектуальному просторі. Саме з відмінності наукових принципів і світоглядних переконань дослідників цього періоду авторка висновує багатомірність

відповідних інтелектуальних пошуків у КДА й невичерпність інтерпретаційного матеріалу цих розвідок.

Зрештою, можна відзначити 1) безперечну інноваційність матеріалу Л. Пастушенка як для українського сквородинознавства, так і для історії української філософії загалом, адже здійснені авторкою періодизація та опис історії досліджень доробку Сквороди, за її власним твердженням, є повними й подані в українському дослідницькому контексті вперше; 2) вдалість застосованого Л. Пастушенкою методологічного інструментарію – хоча авторка не експлікує цей аспект у статті, утім, вочевидь використовує для свого дослідження компаративний аналіз образних досліджень сквородинознавців, що дозволяє їй робити обґрунтовані висновки про рівень, якість і впливовість цих текстів у подальших фахових дискусіях; 3) важливість статті для осмислення залученості КДА як інституції і дослідників творчості Сквороди як представників цієї інституції до європейських освітніх і культурних практик.

Висновки

За результатами огляду кількох матеріалів журналу можна зробити висновок про високий рівень історико-філософської компетентності принаймні деяких його авторів. Панорамність статей, тією чи іншою мірою присвячених історико-культурним процесам у КМА і КДА, а також місцю їхніх учасників у інтелектуальних процесах України та Європи, дозволяє читачеві не лише заглибитися в описувані контексти, а й проводити обґрунтовані паралелі з проблемами, актуалізованими в сучасних гуманітарних дискусіях. Зокрема, на прикладі спецвипуску журналу «Григорій Скворода і бароковий світ» 2022 року можна побачити, що зміст числа неабияк пасує до численних сучасних дискусій про наратив української національної пам'яті. Ретельний історичний, біографічний, історико-літературний та історико-філософський аналіз, зроблений дописувачами цього числа, зайвий раз підкреслює марність спроб офіційного історичного наративу сучасної Росії, заснованих на маніпулятивних твердженнях про «російськомовність» Сквороди та про його короткотривалі проживання та роботу в Москві, Санкт-Петербурзі, Воронежі, Таганрозі, Курську й Орлі, привласнити доробок Сквороди, назвавши його «російським релігійним філософом» та «російським Сократом».

Цей сюжет перегукується також із багаторічною дискусією в середовищі українських інтелектуалів про доцільність пам'ятника та музею Михайла Булгакова в Києві, хоча в цьому випадку ситуація є набагато комплекснішою, ніж у випадку Сквороди. Лінія аргументації чинного голови Інституту української національної пам'яті Антона Дробовича, представлена тезою «...щоб всі ці делегації, всі ці любителі Булгакова світу знали, що єдине місце, де їм розкажуть всю правду про Булгакова, — це Київ» [Агарков, Дробович 2024], видається суголосною із загальною настановою української гуманітарної спільноти уникати глорифікації українських митців із суперечливими соціально-політичними орієнтаціями, утім, «не віддавати» їх Росії.

Прикладом цього можуть слугувати не лише одіозні фігури на кшталт Булгакова, а й українські інтелектуали радянської епохи, біографії та творчість яких є предметом повсякчасних зазіхань з боку російських істориків культури. Видається, що створення виваженого історичного наративу, побудованого на вичерпних емпірич-

них даних, зможе не лише завадити цим зазіханням, а й ускладнити наше сприйняття історії, зробити його більш нюансованим, порушити нові дослідницькі питання і призвести до (пере)осмислення актуальних викликів та завдань українського громадянського суспільства, і значення саме історико-філософських розвідок для цього важко переоцінити. Наявність таких матеріалів у «Києво-Могилянському гуманітарному журналі» робить його безсумнівно вартісним читанням.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Агарков, Є., & Дробович, А. (2024, 8 квітня). "Читати Булгакова, досліджувати - скільки завгодно. Але не будуть названі на його честь музеї і вулиці", - Дробович. Суспільне Культура. <https://suspilne.media/culture/722397-citati-bulgakova-doslidzuvati-skillki-zavgodno-ale-ne-budut-nazvani-na-jogo-cest-muzei-i-vulici-drobovic/>
- Бартоліні, М. (2017). «Пізнай самого себе». *Неоплатонічні джерела в творчості Г.С. Сковороди*. Київ: Академперіодика. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.331.160>
- Гандзель, М. (2020). *Теорія пізнання самого себе Григорія Савича Сковороди*. Київ: Академперіодика.
- Маслюк, В. (1983). *Латиномовні поетики і риторики XVII - першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*. Київ: Наукова думка.
- Наливайко, Д. (2002). Феномен українського бароко в європейському контексті. *Слово і час*, (2), 30-38.
- Ушкалов, Л. (2004). *Григорій Сковорода: Семінари*. Харків: Майдан.
- Čyževs'kyj, D. (1997). *A History of Ukrainian Literature (From the 11th to the End of the 19th Century)*. New York, & Englewood, Colorado: Ukrainian academic Press.
- Klos, V. (2020). The 160th Anniversary of the Academic Trudy Kyivskoi dukhovnoi akademii (1860-2020): History and the Present Collection. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 7, 161-184. <https://doi.org/10.18523/kmhj219667.2020-7.161-184>
- Melnik, A., & Tairova-Yakovleva, T. (2019). Hryhorii Poletyka's Introduction of Kyiv-Mohyla Academy Educational Methods in the Russian Empire. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 6, 115-126. <https://doi.org/10.18523/kmhj189045.2019-6.115-126>
- Mohylnyi, L. (2019). Pro-Ukrainian Students at the Kyiv Theological Academy From the 1890s to 1907. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 6, 25-41. <https://doi.org/10.18523/kmhj188986.2019-6.25-41>
- Pastushenko, L. (2022). Multitude of Images of Hryhorii Skovoroda in the Works of Kyiv Theological Academy Teachers and Students (19th - early 20th Century). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 166-186. <https://doi.org/10.18523/kmhj270840.2022-9.166-186>
- Petrenko-Tseunova, O. (2022). The Motive of Discrepancy in Hryhorii Skovoroda's Works. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 69-81. <https://doi.org/10.18523/kmhj270834.2022-9.69-81>
- Snigovska, O. (2022). Greek Content in the Work of Hryhorii Skovoroda: Intertextual Dimensions or Artistic Bilingualism of the Author? *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 83-104. <https://doi.org/10.18523/kmhj270835.2022-9.83-104>
- Soletskyi, O. (2022). Emblematic Patterns and Metaphysical Meanings of Hryhorii Skovoroda. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 37-67. <https://doi.org/10.18523/kmhj270829.2022-9.37-67>
- Tkachuk, M. (2019). Handwritten Candidate Works of Kyiv Theological Academy Students as Sources for Studying the Academy's Philosophical Heritage. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 6, 43-67. <https://doi.org/10.18523/kmhj189003.2019-6.43-67>
- Tkachuk, M. (2022). A Few Words on the Occasion of Hryhorii Skovoroda's 300th Anniversary. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 1. <https://doi.org/10.18523/kmhj270983.2022-9.1>

Yermolenko, A. (2022). Hryhorii Skovoroda's Socratic Dialogue in the Context of Modern Philosophy. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 2-18. <https://doi.org/10.18523/kmhj270827.2022-9.2-18>

Одержано 2.04.2024

REFERENCES

- Agarkov, E., & Drobovich, A. (2024, April 8). "Reading Bulgakov, researching - as much as you want. But museums and streets will not be named after him," - Drobovich. *Suspilne Cultura*. <https://suspilne.media/culture/722397-citati-bulgakova-doslidzuvati-skilki-zavgodno-ale-ne-budut-nazvani-na-jogo-cest-muzei-i-vulici-drobovic/>
- Bartolini, M. (2017). "Know Thyself". *Neoplatonic Sources in Skovoroda's Works*. [In Ukrainian]. Kyiv: Akadempriodyka. <https://doi.org/10.15407/akadempriodyka.331.160>
- Čyzevs'kyj, D. (1997). *A History of Ukrainian Literature (From the 11th to the End of the 19th Century)*. New York, & Englewood, Colorado: Ukrainian academic Press.
- Handzel, M. (2020). *Theory of self-knowledge of Hryhorii Savych Skovoroda*. [In Ukrainian]. Kyiv: Akadempriodyka.
- Klos, V. (2020). The 160th Anniversary of the Academic Trudy Kyivskoi dukhovnoi akademii (1860-2020): History and the Present Collection. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 7, 161-184. <https://doi.org/10.18523/kmhj219667.2020-7.161-184>
- Masliuk, V. (1983). *Latin-Language Poetics and Rhetorics of the Seventeenth and the First Half of the Eighteenth Century and their Contribution to the Development of Literature in Ukraine*. Kyiv: [In Ukrainian]. Naukova dumka.
- Melnik, A., & Tairova-Yakovleva, T. (2019). Hryhorii Poletyka's Introduction of Kyiv-Mohyla Academy Educational Methods in the Russian Empire. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 6, 115-126. <https://doi.org/10.18523/kmhj189045.2019-6.115-126>
- Mohylnyi, L. (2019). Pro-Ukrainian Students at the Kyiv Theological Academy From the 1890s to 1907. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 6, 25-41. <https://doi.org/10.18523/kmhj188986.2019-6.25-41>
- Nalyvaiko, D. (2002). The Ukrainian Baroque Phenomenon in the European Context. [In Ukrainian]. *Slovo i chas*, (2), 30-38.
- Pastushenko, L. (2022). Multitude of Images of Hryhorii Skovoroda in the Works of Kyiv Theological Academy Teachers and Students (19th - early 20th Century). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 166-186. <https://doi.org/10.18523/kmhj270840.2022-9.166-186>
- Petrenko-Tseunova, O. (2022). The Motive of Discrepancy in Hryhorii Skovoroda's Works. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 69-81. <https://doi.org/10.18523/kmhj270834.2022-9.69-81>
- Snigovska, O. (2022). Greek Content in the Work of Hryhorii Skovoroda: Intertextual Dimensions or Artistic Bilingualism of the Author? *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 83-104. <https://doi.org/10.18523/kmhj270835.2022-9.83-104>
- Soletskyi, O. (2022). Emblematic Patterns and Metaphysical Meanings of Hryhorii Skovoroda. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 37-67. <https://doi.org/10.18523/kmhj270829.2022-9.37-67>
- Tkachuk, M. (2019). Handwritten Candidate Works of Kyiv Theological Academy Students as Sources for Studying the Academy's Philosophical Heritage. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 6, 43-67. <https://doi.org/10.18523/kmhj189003.2019-6.43-67>
- Tkachuk, M. (2022). A Few Words on the Occasion of Hryhorii Skovoroda's 300th Anniversary. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 1. <https://doi.org/10.18523/kmhj270983.2022-9.1>
- Ushkalov, L. (2004). *Hryhorii Skovoroda: Seminary*. [In Ukrainian]. Kharkiv: Maidan.
- Yermolenko, A. (2022). Hryhorii Skovoroda's Socratic Dialogue in the Context of Modern Philosophy. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 9, 2-18. <https://doi.org/10.18523/kmhj270827.2022-9.2-18>

Received 2.04.2024

Vlada Davidenko

The broad present of historico-philosophical research. Historico-philosophical papers in *Kyiv-Mohyla Humanities Journal* (2019–2023)

Review of historico-philosophical papers of 2019–2023 in *Kyiv-Mohyla Humanities Journal* (National University of Kyiv-Mohyla Academy).

Влада Давіденко

Широке теперішнє історико-філософських досліджень. Історико-філософські публікації в *Kyiv-Mohyla Humanities Journal* (2019–2023)

Огляд історико-філософських публікацій 2019–2023 років у *Kyiv-Mohyla Humanities Journal* (Національний університет «Києво-Могилянська академія»).

Vlada Davidenko, PhD student, Hr. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine.

Влада Давіденко, аспірантка Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

e-mail: ladaanuchina@gmail.com
